

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію Смирнової Марії Сергіївни
«ПРОПОВІДЬ У РЕЛІГІЙНОМУ
ПРАВОСЛАВНОМУ ДИСКУРСІ XX СТОЛІТТЯ:
ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ», поданої на здобуття наукового
ступеня кандидата філологічних наук
зі спеціальності 10.02.15 – загальне мовознавство

Релігійна комунікація є одним з найстаріших типів людського спілкування, проте її наукове вивчення почалося порівняно недавно. З боку лінгвістів інтерес до церковно-релігійного дискурсу невинно зростає протягом останніх десятиліть, про що свідчить низка спеціальних праць, ретельний огляд яких представлений в рецензованій дисертації, присвяченій одній з актуальних та важливих проблем мовознавства, а саме, православній проповіді, яка є первинним мовленнєвим жанром релігійного православного дискурсу.

Об'єктом дослідження є жанр православної проповіді XX століття, а предметом – мовні та мовленнєві репрезентації стратегій та тактик православної проповіді на матеріалі української, російської, грецької та англійської мови. Матеріалом дослідження є текстові фрагменти релігійного дискурсу у вигляді проповідей.

Дисертація М.С Смирнової безпосередньо пов'язана з науковою темою «Мовні одиниці різних рівнів сучасних германських, слов'янських та новогрецької мов: когнітивний, комунікативний, порівняльний аспекти» (номер державної реєстрації № 0108U008424), що розробляється на кафедрі теорії та практики перекладу факультету грецької філології Маріупольського державного університету.

Рецензоване дисертаційне дослідження має комплексну мету, яка полягає в дослідженні проблеми, яка ще не знаходила висвітлення у лінгвістичних дослідженнях, а саме, виявленні лінгвопрагматичних особливостей реалізації

стратегічного потенціалу православної проповіді як жанру церковно-релігійного дискурсу на матеріалі близько- і далекоспоріднених мов.

Методологічно дослідження М.С. Смирнові базується на синтезі дискурсологічного та комунікативного підходів, що разом із застосуванням сучасних методів аналізу (декомпозиції, вибіркового добору, комунікативно-дискурсивної інтерпретації та ін.) та достатнім обсягом емпіричного матеріалу (2000 літургійних проповідей українсько-, російсько-, англо- та грецькомовних православних проповідників ХХ ст., загальний обсяг яких становить 5980 сторінок), визначає високий ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, забезпечує надійність і достовірність одержаних результатів.

Наукова новизна роботи узагальнена в положеннях, які винесено на захист, і полягає в тому, що в ній вперше здійснено комплексне комунікативно-прагматичне дослідження православної проповіді, визначені конститутивні ознаки цього жанру церковно-релігійного дискурсу, описані характерні для нього дискурсивні стратегії і тактики, визначені їх спільні та специфічні риси у чотирьох досліджуваних лінгвокультурах, проаналізована структура мовних засобів реалізації глобальної фідеїстичної стратегії православної проповіді, виявлені структурні, семантичні та прагматичні засоби реалізації стратегічного плану православної проповіді ХХ ст., що дозволило дисертантці здобути максимально повну уяву про багатий спектр ціннісних, жанрових та мовних явищ у цій галузі комунікації.

Теоретична значущість виконаного дослідження визначається запровадженням інтегративного дискурсивно-комунікативного підходу до досліджуваного об'єкту, що дозволяє вважати його внеском у розвиток таких лінгвістичних галузей як дискурсологія, лінгвопрагматика, лінгвістика тексту, контрастивна лінгвістика та теолінгвістика.

Практична цінність роботи зумовлена можливістю використання її методологічного та категоріального апарата, отриманих результатів, спостережень та висновків у практиці викладання вузівських курсів із загального мовознавства, лінгвопрагматики, теоретичної граматики, у розробці спецкурсів – таких як «Філософські проблеми філології», «Теолінгвістика», «Лінгвістична дискурсологія», «Жанрологія», «Лінгвокриміналістика», а також у наукових дослідженнях студентів і аспірантів, пов'язаних із вивченням релігійного дискурсу і його лінгвокультурної специфіки.

Оформлення роботи і виклад матеріалу заслуговує в цілому позитивної оцінки. Рецензована дисертація має загальний обсяг 271 сторінку (основний текст – 208 сторінок), має логічну структуру і складається зі вступу, чотирьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, переліку використаних, лексикографічних та ілюстративних джерел, додатків. Бібліографія включає 518 позицій, з яких лексикографічні джерела складають 67 позицій, ілюстративний матеріал – 49 позицій.

Усі основні положення роботи відображені у 19 публікаціях авторки, з яких 9 статей – у фахових наукових виданнях, визначених ДАК України, 3 – у міжнародних виданнях, а також у 10 тезах доповідей на наукових конференціях. Автореферат повністю відображає їх зміст.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, вказано на її зв'язок із науковою темою кафедри, сформульовано мету та окреслено коло завдань, вирішення яких необхідно для її досягнення; визначено об'єкт, предмет, матеріал, методи, наукову новизну дослідження; викладено положення, що виносяться на захист; охарактеризовано теоретичне й практичне значення роботи; наведено дані про апробацію результатів дослідження та публікації; описано обсяг та структуру дисертації.

У першому розділі **«Теоретичні засади вивчення проповіді у релігійному православному дискурсі»** авторка розглядає типологію

релігійного дискурсу; характеризує проповідь як жанр церковно-релігійного дискурсу та ідентифікує лексико-семантичні, синтаксичні та комунікативно-дискурсивні характеристики православної проповіді мовами, що порівнюються. Дисертантка справедливо відзначає, що з припиненням гонінь на Церкву наприкінці ХХ століття релігійна лексика зазнає великих змін, але наявні особливості побудови православної проповіді – такі як мета (залучення до віри в межах православної конфесії), предмет, тема, схема побудови та підвищена імпресивність складають незмінну властивість цього жанру. Стверджується також, що мова православної проповіді, ядро якої становлять термінологічні одиниці, є змістовно консервативною, має дидактичну спрямованість та характеризується інтертекстуальністю, тематичною обмеженістю, канонічністю та діалогічністю.

В другому розділі **«Методика дослідження лінгвопрагматичних характеристик православної проповіді»** окреслені основні підходи до визначення поняття дискурсивної стратегії і тактики та їх існуючі класифікації; визначені поняття загальної та спеціальної стратегій, описано принципи, методи, методику та інструментарій аналізу дискурсивних стратегій і тактик православної проповіді, запропонований послідовний інтерактивний алгоритм опису стратегічного потенціалу православної проповіді, що включає характеристику структури, предметний зміст, концептосферу, пресупозиції православної спільноти, контекст, ситуацію, мотиви і цільові установки проповідника. Наводяться також деякі етноспецифічні особливості стратегічного потенціалу православної проповіді в лінгвокультурах, що порівнюються.

У третьому розділі **«Лінгвопрагматичні характеристики православної проповіді ХХ століття»** ретельно розглядаються структурні (представлені стандартними і нестандартними синтаксичними конструкціями), семантичні (виокремлено п'ятнадцять топосів, спільних для

православної проповіді в досліджуваних лінгвокультурах) та прагматичні засоби реалізації глобальної фідеїстичної стратегії православної проповіді. Останні розглянуті на прагмасемантичному та актомовленнєвому рівнях і рівні стратегій і тактик. До важливих теоретичних результатів дослідження слід віднести також виявлення в проаналізованих текстах типових засобів реалізації аксіологічної, епістемічної, алетичної, деонтичної, волітивної та верифікативної модальностей.

У четвертому розділі **«Реалізація загальних та спеціальних стратегій і тактик у православній проповіді XX століття»** наведений інвентар виокремлених авторкою загальних та спеціальних стратегій православної проповіді та тактик їх реалізації в досліджуваних лінгвокультурах, аналізуються данні кількісного порівняльного аналізу, що свідчать про наявність деяких етнокультурних розбіжностей у використанні та вербалізації вказаних стратегій і тактик українсько-, російсько-, грецько- та англомовними православними проповідниками.

Отже загалом мета дослідження повністю досягнута, поставлені в дисертації задачі авторка вирішує логічно та послідовно, ретельно аргументуючи теоретичні положення та переконливо викладаючи основні результати та висновки дисертації.

Проте поряд із актуальністю задач та різносторонністю підходів до об'єкту дослідження, які свідчать про начитаність, ерудицію і певні іноваційні знаходки автора, робота містить і низку дискусійних питань. Зазначимо деякі з них.

1. Нажаль, поставлене авторкою завдання «окреслити етноспецифічні характеристики православної проповіді у чотирьох досліджуваних лінгвокультурах», не можна вважати виконаним повною мірою. Такі вирази як «частотне вживання», «досить часто зустрічається», «у більшості випадків» тощо, якими рясніє текст роботи не можуть дати чіткої уяви про етнокультурні особливості об'єкту дослідження без їх експлікації на базі порівняльного

кількісного аналізу. Проте кількісні показники з'являються в дисертації лише в останньому підрозділі (4.3.) та у додатках, представлених у вигляді 5 таблиць і діаграм, інтерпретації яких практично відсутні. У Висновках наводиться співвідношення в православній проповіді загальних та спеціальних стратегій – 57% : 43%. Якщо ці данні є середнім показником для проповідей усіма чотирьма досліджуваними мовами, то про які етноспецифічні характеристики йдеться? І навряд чи можна вважати заяву (стор.198), що «Православний священник ... здійснює більшу частину комунікативних актів неусвідомлено», хоча й «готується заздалегідь до проповіді... » етноспецифічною рисою. Залишається також незрозумілим, як брався до уваги «особистий аспект автора проповіді». Стверджуючи, що різна частота вживання структурних, семантичних та прагматичних елементів реалізації фідейстичної стратегії залежить від індивідуального чинника, авторка ніде такі особисті чинники не окреслює і не наводить порівняльних даних з цього приводу.

2. Серед комунікативно-дискурсивних особливостей православної проповіді М.С. Смирнова називає діалогічність (стор. 52, 59 та ін.), яка, на її думку, досягається за допомогою звернень до пастви, постановки питань, використання займенників «ви», «вам», тощо. Але при тому, що «голос іншої сторони» все ж таки відсутній (дисертантка сама відзначає на стор. 71, що «у проповідях немає можливості прослідкувати реакцію слухача»), то, мабуть, коректніше було б говорити про псеводіалогічність проповіді.

3. У підрозділі 1.3.1., де йдеться, серед іншого, про вживання антонімічної лексики (стор. 36-37), розглядаються збіги та розбіжності у значеннях лексичних паралелей (таких, як «церква», «хрест», «благочестя» тощо) в мовах, що порівнюються, але власне омоніми – повні, омофони, чи омографи – не розглядаються.

4. Не дуже зрозуміло, чому, розглядаючи в 3-му розділі структуру мовних засобів реалізації фідейстичної стратегії православної проповіді, авторка

обмежується лише синтаксичними засобами. До того ж серед синтаксичних особливостей православної проповіді під номером 5 фігурує цитування – Біблії, молитв, псалмів, тощо «для створення високого стилю мовлення» (стор. 47). Хіба цитування є синтаксичним мовним засобом?

Наведені зауваження не торкаються провідних теоретичних і практичних питань, які вирішено у роботі, і не впливають на її загальну високу оцінку.

Автореферат є за своїм змістом ідентичним основним положенням дисертації, а фахові публікації повністю висвітлюють її основний зміст.

В цілому, за актуальністю, новизною, науковим рівнем, теоретичною обґрунтованістю основних положень та вагомістю висновків і практичних результатів дисертація **Смирної Марії Сергіївни** «Проповідь у релігійному православному дискурсі ХХ століття: лінгвопрагматичний аспект» відповідає вимогам до кандидатських дисертацій «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013, №567, її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.15. – загальне мовознавство.

Офіційний опонент
доктор філологічних наук, доцент
загальноакадемічної кафедри іноземних мов
Харківського гуманітарного університету
«Народна українська академія»

О.В. Тарасова

Підпис доктора філологічних наук, доцента загальноакадемічної кафедри іноземних мов Олени Владиславівни Тарасової засвідчую.

Проректор з науково-дослідницької роботи
Харківського гуманітарного університету
«Народна українська академія»

О.А. Іванова